

Tussentijds verslag Onderzoek fase 1 (2007)

Green Care Amsterdam

Deelproject Leerboerderij

Yvon D. Schuler

Inleiding

In dit rapport wordt kort verslag gedaan van de activiteiten voor het deelproject leerboerderij in 2007.

1. Werkplan

In dit onderzoek werken op dit moment drie pedagogen (ortho-, klinisch en onderwijskundig). Zij worden ondersteund door een klankbordgroep die tevens meedenken over het theoretisch deel gericht op 'een groene pedagogiek'. Om het werk goed te kunnen doen is een overall werkplan gemaakt voor drie jaar. Hierop gebaseerd werken we elk jaar verder uit. In het team is dit jaar tijdens drie vergaderingen gesproken over: de onderzoeksdoelstelling, vraagstelling en aanpak. De onderzoeksvragen zijn aangescherpt en zullen ook komend jaar verder ter discussie staan.

Wij voeren een kwalitatief/ empirisch onderzoek uit, waarin we zoeken naar **de betekenis van het boerderijbezoek voor de kinderen en de wijze waarop deze bezoeken georganiseerd worden**. Directe effecten is moeilijker. Die zullen vaak pas op langere termijn gemeten kunnen worden. Maar we willen wel weten hoe de kinderen het boerderijbezoek waarderen en of de begeleiders toch effecten van de bezoeken kunnen zien/beschrijven.

Begin 2008 wordt de werkwijze dat jaar verder vastgesteld.

2. Aanpak onderzoek + resultaten in 2007

In 2007 hebben we een casus beschreven en gegevens verzameld op één boerderijlocatie in Zaanstad/Westzaan De Corneliahoeve, waar twee scholen voor speciaal onderwijs (onder het zelfde bestuur) een halve dag verblijven met twee groepen van 10-12 kinderen in de leeftijd van 8-12 jaar. Vanaf mei tot december 2007 hebben er observaties, gesprekken en groepsinterviews plaatsgehad met kinderen en begeleiders.

In de casestudy ligt de nadruk de meerwaarde van het bezoek aan de boerderij voor kinderen. We kijken naar de kinderen, de begeleiders (boeren/docenten) tijdens hun werk op de boerderij. Verder bespreken we de effecten die de begeleiders denken te vernemen bij de kinderen. Tevens beschrijven we het samenwerkingscluster tussen de boerderij en de twee scholen. Ook praten we over de ontwikkeling van het onderwijsprogramma en de verbinding tussen de boerderijervaring en de schoolervaring. We proberen de relatie tussen de boerderij en de school in z'n gehele context waar te nemen..

Resultaten:

- Rapportages kindobservaties (zie bijlage)
- Opzet observatie protocol + analyse
- Rapportages drie teambesprekingen (waaronder een fotosessie)
- Rapportages Interviews met kinderen (zie bijlage)
- Artikel in Dagblad van het noorden (november 2007)
- Artikel in JSW over de eerste fase. Wordt geplaatst in maart 2008. (Is al goedgekeurd)

Aanpak casestudy 2007

We hebben gekozen voor het observeren van twee groepen kinderen en hun begeleiders op de boerderij, het voeren van groeps gesprekken met begeleiders/docenten, open interviews met (betrokken) begeleiders en het uittesten van een aantal vragenlijsten voor kinderen en begeleiders. Daarnaast zijn de teambesprekingen van belang om een aantal bevindingen tussentijds te toetsen.

a. Observatie van de kinderen en begeleiders

In totaal is twaalf keer geobserveerd bij groepen die de boerderij hebben bezocht. We observeerden de kinderen aan de hand van een half voorgestructureerde lijst. De hoofdvragen waren:

- wat gebeurt er allemaal op de boerderij met de kinderen?
- waar reageren de kinderen op?
- waar nemen kinderen zelf initiatief in?

We hebben algemene beschrijvingen gemaakt van wat er gebeurt en deze observaties zijn geanalyseerd (zie bijlage 1).

Verder is per bezoek een aantal kinderen apart geobserveerd. In totaal zijn beschrijvingen gemaakt van zeven kinderen. Wij wisten niet van tevoren wat er met de kinderen aan de hand was en hebben puur beschreven wat we zagen gebeuren op de boerderij. Deze beschrijvingen zijn aan het team voorgelegd.

Hun conclusie hieruit was: "Wij als docenten moeten ervoor zorgen dat ook op school zo'n situatie ontstaat, dat kinderen zich net zo prettig voelen als op de boerderij. Hieraan moeten wij werken."

Dit kan voor ons weer een goed aangrijpingspunt zijn.

De beschrijvingen zijn geanalyseerd en gelabeld en geven een bepaald beeld weer. Dit beeld moeten we in 2008 verder toetsen. Vanaf februari 2008 gaan we verder met het observeren en werken de observaties uit aan de hand van de ontwikkelde labelstructuur..

b. Groepsgesprekken

We hebben drie bijeenkomsten gehad met begeleiders (docenten/boerin/begeleiders kinderboerderij). De aanpak was telkens anders:

1^e bijeenkomst was gericht op informatieverstrekking over het onderzoek + het in groepen beantwoorden van drie specifieke vragen namelijk gericht op:

- het vermoede effect voor de kinderen
- de leer- en leefomgeving op de boerderij
- benodigde expertises voor de school en de boerderij

2^e bijeenkomst was gericht op het bespreken van de observaties op de boerderij. Aan de hand van een fotosessie is gesproken over hetgeen gebeurt en wat de kinderen leren en ervaren.

3^e bijeenkomst is met name gesproken over de individuele kindobservaties (de vergelijking met de schoolsituatie), de uitslag van de gestructureerde lijst en de onderwijskundige consequenties van de aanpak die de school kiest.

Resultaten:

Wij hebben goede gesprekken gevoerd (hiervan zijn verslagen beschikbaar). Deze zullen verder geanalyseerd worden op thema's en genoemde effecten. Wat in ieder geval al wel naar voren kwam is dat kinderen op de boerderij ander gedrag vertonen, maar dat dit gedrag niet leidt tot ander gedrag op school. De opmerking van een van de begeleiders was dan ook dat het meer een taak is van de begeleiders

de kinderen te observeren en hiermee hun voordeel te doen in de schoolsituatie. De begeleiders kunnen dus leren van deze observaties om de schoolsituatie aan het leermodel van de kinderen aan te passen.

c. Open en half voorgestructureerde interviews

We hebben ook interviews gehouden met de directie van de school, de begeleiders vanuit de school die direct betrokken zijn bij de begeleiding van de kinderen, de boer en boerin, de psycholoog, de maatschappelijk werkster. Ook met kinderen hebben wij gesprekken gevoerd tijdens de pauze, tijdens het werk en op de kar achter de tractor.

Resultaten

De interviews geven aan dat begeleiders zeker positief staan tegenover het werken op de boerderij. Vooral omdat zij voor de kinderen binnen het SO deze werkwijze erg ondersteunend vinden. Iets anders bieden, maar niet iets minder. Het verrijkt om op de boerderij te zijn, zowel op didactisch als sociaal emotioneel vlak. Zowel de begeleiders als de kinderen geven aan veel te leren. Dit gaan we verder uitzoeken. Maar vooral het samen zijn en samenwerken op een plek waar zowel kinderen als begeleiders aan gehecht raken ("het is onze boerderij"), blijkt zwaar te wegen. Het ritme, de routine is van belang. Maar meer geldt dat kinderen de noodzaak van hun werk (anders moeten Afra en René het allemaal alleen doen) en serieus genomen worden is nog belangrijker.

d. Interviews met kinderen

Om na te gaan wat kinderen vinden van de boerderijbezoeken is een vragenlijst ontwikkeld (zie bijlage 2). Deze vragenlijst is uitgetest en zal in 2008 als voor en nameting worden ingezet.

Resultaten

Het merendeel van de kinderen vindt dat zij veel leren. Zij vinden het fijn om op de boerderij te zijn en vinden het werk dat zij doen zinnig. Zij werken hard en beschouwen zichzelf als echte 'hulpboeren'. "Als wij het niet doen, moet de boer(in) nog harder werken."

e. Voorgestructureerde vragenlijst over vermeende effecten

Tijdens een van de teambijeenkomsten hebben we een voorgestructureerde vragenlijst voorgelegd (zie bijlage 3) aan de begeleiders (docenten/boerin/begeleiders kinderboerderij). Hierin hebben we gevraagd of zij effecten kunnen waarnemen van de bezoeken die de kinderen brengen aan de boerderij.

Resultaten

De begeleiders vinden dat kinderen zeker leren. Uit ander onderzoek (Hassink, 2006/2007) blijkt al dat de volgende veranderingen (toename in gedrag en houding) zeker optreden.

- Sociale vaardigheden (relaties, teamwork, vrijwilligheid);
- Persoonlijke vaardigheden/ houding (zelfvertrouwen, zelfrespect, verantwoordelijkheid);
- Waardering Landbouw (kennis van de boerderij en boeren leven, affiniteit met dieren)
- Waardering van de natuur en de natuurlijke omgeving

In onze casus scoren de volgende punten hoog (zie bijlage 3)

1. Groei zelfvertrouwen en toename verantwoordelijkheid
2. Toename respect voor dieren en toename zelfvertrouwen
3. groei schoolse vaardigheden en toegenomen vrijwilligheid om klussen te doen
4. Grotere waardering voor docenten en medeleerlingen, toename gevoel onafhankelijkheid, verbetering luistervaardigheid, waardering fysiek werk + bewustzijn landbouw leefstijl.

3. Voorstel monitoring systeem

Naar aanleiding van de stappen die we gezet hebben in 2007, is een voorstel neergelegd bij de klankbordgroep over een te gebruiken monitoringsysteem. Hierin kunnen de volgende elementen opgenomen worden. Dit systeem zal in 2008 bij een aantal nieuwe scholen ook uitgeprobeerd worden.

0. **voorbereiding samenwerkingscluster** (informatiebrief en eerste bespreking met de boerderij/school). Opstellen basisprogramma. Maken casusbeschrijving / Context van het cluster.

1. **Bijeenkomst met begeleiders I**. Informatiebijeenkomst met de betrokkenen uit de school op de boerderij. Zij krijgen instructie en informatie over de boerderij. Maken afspraken voor samenwerking.

2. **Afnemen voorgestructureerde vragenlijst** bij kinderen en begeleiders (voor bezoek aan boerderij)

3. **Observatieronde I** starten Focus ligt hier op groep, individuele kinderen.

4. **Bijeenkomst met begeleiders II**. Bespreking observaties a.h.v. overzichten en fotosessie.

5. **Observatieronde II** starten (groep, individuele kinderen, begeleiders). Focus ligt hier op de begeleiders.

6. **Logboeken**: Kinderen en begeleiders zelf maken ook foto's. We vragen de kinderen een (teken)logboek bij te houden en/of tekeningen te maken. We vragen docenten om logboeken bij te houden over de onderwijskundige/pedagogische aspecten van het boerderijbezoek.

7. **Bijeenkomst met begeleiders III** Op de boerderij met een speciale gastspreker over 'groene pedagogiek'. Bespreking observaties door de begeleiders.

8. **Observatieronde III** de begeleiders observeren de kinderen zelf en geven aan welke veranderingen zij voorstellen in de schoolaanpak.

9. **Presentatie:** Kinderen vragen een presentatie en/of nieuwsbrief te maken voor de andere kinderen van de school + hoe zij de school zouden willen veranderen?

10. **Bijeenkomst met begeleiders IV** Hierin ligt de nadruk op het achterhalen van de pedagogisch didactische effecten en onderwijskundige gevolgen voor een dergelijke aanpak.

11. **Afnemen voorgestructureerde vragenlijst** bij kinderen en begeleiders (na bezoeken aan boerderij)

Na het tweede jaar zal nog een aanvulling, wijziging van dit systeem worden doorgevoerd. In het derde jaar komen er nog vier nieuwe clusters bij. We spreken dan van meervoudige casestudy's, waarin het mogelijk wordt het theoretische kader en de verschillen in aanpak per cluster herhaald te onderzoeken.

Resultaten

De meeste instrumenten zijn getest. Alleen de logboekvorm (geschreven of in foto's) moet nog uitgetest worden.

4. Theoretische achtergronden

Bij dit onderzoek zijn we niet gestart met een vast theoretisch model. Zoeken naar 'een groene pedagogiek' maakt deel uit van dit onderzoek. Verschillende invalshoeken die we meenemen hebben te maken met de veronderstelling:

dat kinderen meer leren en zich beter ontwikkelen in een concrete context waarin zij serieus genomen worden en zelf ook mede kunnen bepalen wat er gebeurt. Verder gaan we ervan uit dat de boerderij een gevarieerde ontwikkel- en leeromgeving biedt, waarin veel gestructureerde maar ook onverwachte en spannende ervaringen kunnen worden opgedaan. Ook gaan we ervan uit dat meewerkend leren kinderen de mogelijkheid biedt om kennis, vaardigheden en houdingsaspecten aan te pakken.

Didactisch/onderwijskundig gezien biedt de boerderijomgeving de mogelijkheid om holistisch onderwijs te bieden. Geïntegreerde vakken en themagericht aanbod is hier volop mogelijk.

Onder leiding van Kees Both wordt gezocht naar een theoretisch kader voor '**een groene pedagogiek**'. Hierin worden bevindingen uit andere onderzoeken meegenomen, die gericht zijn op de volgende aspecten:

- Kinderboerderijen en educatieve projecten (onderzoek NME)
- Schooltuinen en tuinprojecten (projecten in UK)
- Boerderij als ontwikkelomgeving (omgevingspsychologie zie Chawla)

- Garden therapy (tuintherapie zoals Moore Cosco)
- Animal Assisted Therapy (+ onderzoek invloed dieren op mensen) zoals onderzoek Katcher en Teumer.
- Andere pedagogiek/ leervormen zoals: startdenken, systeemdenken
- Praktijkvoorbeelden uit Noorwegen/Zweden Living School en Green Chimneys in Amerika
- Wijsheden van pedagogen uit het verleden: Freinet, Peterson etc.

Resultaten

Inmiddels ligt er een tweede concept over 'groene pedagogiek'. De onderzoekers en de klankbordgroep hebben hierna gekeken en maken in maart 2008 (tijdens een nieuwe sessie) een publicatievoorstel voor dit thema

5. Vervolg uitbreiding locaties

In het tweede (2008) en derde jaar (2009) zullen meer boerderij/scholenclusters gezocht worden, om deel te nemen aan het project. Inmiddels zijn contacten gelegd met een initiatief dat in Amsterdam is gestart **boerenstadswens**. Zij hebben in het kader van het gemeentelijk project **Proeftuin** twintig scholen benaderd om mee naar de boer te gaan. Wij proberen aan te sluiten bij dit project om naar nieuwe locaties te zoeken. Verder wordt ook met Landzijde gekeken of boeren (dichtbij Amsterdam) uit hun bestand mee willen doen als proeflocatie. Het streven is om in juni 2008 hiermee te kunnen starten.

Bij de nieuwe zal een herhaalde casestudy plaatsvinden en een kwalitatieve survey met open interviews, participerende observaties en gestandaardiseerde observaties plaatsvinden. Ook zullen de ontwikkelde vragenlijsten bij de nieuw toe te voegen clusters worden uitgevoerd.

Tot zover het resultaat uit 2007 voor het onderdeel leerboerderijen. Ter illustratie van de resultaten is in de bijlagen een aantal uitwerkingen opgenomen.

Yvon D. Schuler

Bijlagen:

1. Verslag kindobservaties
2. Vragenlijst kinderen
3. lijst invloed boerderijbezoek op kinderen

Bijlage 1

Verslag kindobservaties mei-juni 2007

Doel:

N.a.v. het overleg op 14 maart 2007 te Wageningen is het doel als volgt geformuleerd: zo blanco mogelijk observeren op de boerderij. Onderzoeksvraag: wat doen de geobserveerde kinderen tijdens hun bezoek aan de boerderij? Daarnaast de vraag om te komen tot een handzaam observatieregistratiesysteem dat ingezet kan worden in het volgende onderzoeksjaar.

Observatiemethode:

Directe waarneming in natuurlijke context.
Geen literatuuronderzoek vooraf. Geen mogelijke beïnvloeding of sturing door voorkennis. De deskundigheid van elke observator (orthopedagoog en onderwijspedagoog) moet garantie genoeg zijn voor kwalitatief goede observaties.

Mate van gestructureerdheid:

Wij kiezen voor vrije observatie, we weten immers nog niet wat we kunnen verwachten en kunnen nog geen voorstructurering maken. We gaan aan de hand van onze observaties straks zoeken naar terugkerende structuren en begrippen, gaan deze labelen, clusteren en komen zo tot theorievorming. Baarda beschrijft dit als volgt (blz. 319): De strategie waarbij je probeert een theorie te ontwikkelen door je gegevens zorgvuldig te coderen, te analyseren en opnieuw te analyseren, heet gefundeerde theoriebenadering. Dit is de meest gangbare werkwijze in kwalitatief onderzoek.

Aard van de data:

Narratief (verhalend, beschrijvend).
Het risico van deze wijze van dataverzameling, nl de observer-bias, is niet helemaal uit te sluiten. Om de kans op selectiviteit van de observatoren zo klein mogelijk te houden, is gewerkt met ervaren observatoren (orthopedagogen / onderzoekers). Daarnaast zijn drie geobserveerde leerlingen door twee observatoren gevolgd, zodat een eerste globale vergelijking van kindgedrag mogelijk is.

Bij vervolgonderzoek zal (meer dan nu) aandacht besteedt moeten worden aan observer-bias en interbeoordelaarsbetrouwbaarheid.

Wijze van registratie:

Wij hebben gekozen voor observatienotities: het zo concreet mogelijk beschrijven wat we zien, met pen en papier. Hierbij zijn twee varianten uitgetoetst.

Yvon heeft tijdens de observaties het geobserveerde direct genoteerd in drie kolommen: 1. Wat trekt de aandacht? 2. Eigen initiatief, zelfstandig handelen. 3. observaties algemeen.

Laura heeft tijdens de observaties ook direct genoteerd wat ze zag, in beschrijvende / verhalende vorm.

Sophie heeft tijdens de observaties het geobserveerde ingesproken in een memorecorder en uitgeschreven in verhalende vorm, vergelijkbaar met dat van Laura, alleen gedetailleerder.

Rol van de observator:

Overwegend extensief participierend. We zijn bij alle activiteiten aanwezig geweest, hebben ook slootje gesprongen, meegelopen, maar hebben het actief meewerken samen met de kinderen zoveel mogelijk vermeden.

Onze rol: noteer alles wat het te observeren kind doet. Wat het zegt was niet altijd te horen door omgevingsgeluiden en afstand.

Frequentie:

In totaal zijn er 7 kinderen geobserveerd, 5 van de Petraschool, 2 van Sjalom. Het aantal keren dat eenzelfde kind geobserveerd is, varieert van twee tot vijf keer.

Yvon heeft de observaties van de Sjalomleerlingen op vrijdagen uitgevoerd.

Laura heeft de observaties van de Petraleerlingen op de woensdagen uitgevoerd.

Sophie heeft eenmaal bij elk van beide groepen geobserveerd.

Tijdens een observatieochtend werden er soms 1, maar meestal 2 of 3 kinderen door een en dezelfde observator gevolgd. De observaties vonden op 5 opeenvolgende weken plaats (met één week vakantie ertussen).

Ervaringen met deze wijze van observeren:

Al snel bleek dat wij - als observatoren - tijdens ons eerste bezoek aan de boerderij net zo overweldigd werden door alle indrukken, als de kinderen. Er gebeurde zoveel tegelijk, er was zoveel te zien, dat we ons voornemen vergaten om met regelmatige intervallen te noteren. Ook bij de volgende observaties, toen we al gewend waren, bleek het onuitvoerbaar om in kleine intervallen te noteren.

Er waren teveel onverwachte gebeurtenissen die ons afleiden. Bijvoorbeeld: een kind kreeg een golfstick tegen zijn hoofd en alle aandacht ging daarheen, of die keer dat een leerling niet over het hek heen kon klimmen en de observator als enige volwassene in de buurt toch een helpende hand wil bieden.

Daarnaast bleek er veel concentratie nodig te zijn om meer dan 1 leerling te volgen. Zolang beide leerlingen in een stal werkzaam waren lukte het nog wel, maar zodra de kinderen naar buiten, de wei in renden, werd het volgen minder eenvoudig.

Ook heeft ons tijdens de observaties parten gespeeld, dat we "alles" moesten noteren. We hadden immers nog geen besluit genomen over prioritering. Alles was nog even belangrijk. Dit was met pen en papier nauwelijks bij te houden.

Dataverwerking: voorbereidingsprocedure

Bij de verwerking van data is de procedure van Baarda, De Goede & Theunissen (2005) gevolgd:

Stap 1: observatieprotocollen uittypen

Stap 2: niet relevante tekst schrappen

Stap 3: analyse-eenheid kiezen: woorden, zinnen, fragmenten of thema's

Stap 4; relevante tekst opsplitsen in fragmenten (hier wordt niet de analyse-eenheid bedoeld) die worden genummerd. Doel is reductie van de grote hoeveelheid gegevens tot een verzameling labels. (open coderen).

Stap 5; het labelen van de gekozen en genummerde tekstfragmenten, door een belangrijke term (label) te zoeken die kenmerkend is voor het tekstfragment en die relevant is voor het beantwoorden van de vraagstelling.

Natuurlijk riep dit de nodige vragen en discussie op. Zonder theorie was het lastig te bepalen welke labels we als zinvol konden aanmerken. De actiewoorden (werkwoorden) leken aanvankelijk het meeste houvast te bieden, maar gaven teveel informatieverlies. En wat te doen met frequenties? Doordat er niet met vaste tijdintervallen was geobserveerd, kon niet worden geregistreerd hoe vaak of langdurig bepaald gedrag zichtbaar was.

En wat wilden we met de observaties aantonen? Variatie in activiteiten? Zicht op interacties? Mate van initiatief nemen? Aan de ene kant wilden we de werkelijkheid niet teveel reduceren en aan de andere kant wilden we het aantal labels beperkt houden om een handzaam instrument te kunnen samenstellen dat door derden makkelijk te gebruiken zou zijn.

Uit de observatie-praktijk bleek dat het gedrag van het kind meestal in relatie te zien was met een persoon, een dier, de (landelijke) omgeving of een algemeen aspect van het zijn op de boerderij en de omringende landerijen.

Bovengenoemde afwegingen en de keuze om zonder theorie tot een instrument te komen heeft geleid tot 16 observatie-categorieën in drie sub-onderdelen: A. gedrag gericht op aspecten binnen de opgedragen taak, B. buiten de opgedragen taak of C. er helemaal los van.

Bij elk van de ontwikkelde categorieën kan worden aangegeven in relatie tot wie of wat de handeling zich afspeelt, namelijk: in relatie tot de volwassene, het kind, een dier, de omgeving en tot slot de restcategorie "algemeen."

Overzicht observatie-categorieën

A. Actief deelnemen opgedragen taak	Leerkracht begeleider	kind	dier	omgeving	algemeen
1 kind volgt opdracht op					
2 kind reageert op					
3 kind neemt zelf initiatief naar					
4 kind kijkt, wacht					
B. Actief deelnemen buiten taak					
5 kind reageert op					
6 kind neemt zelf initiatief naar					
7 kind kijkt, wacht					
C. Overig gedrag					
8 spel met					
9 ruzie met					
10 weigeren					
11 afzonderen					
12 uitrusten					
13 werkt met tegenzin					
14 pesten, plagen					
15 bewegen					
16 terugkoppelen naar					

Toelichting observatie-categorieën GCA 19-11-2007

Veel voorkomende relaties tijdens het verblijf op de boerderij (horizontale factoren)

Doordat er vele factoren zijn waar het kind mee bezig is en op kan reageren, hebben we besloten de activiteiten van het kind te beschrijven in relatie met enkele vaste factoren uit de directe werkomgeving op de boerderij: de leerkracht/begeleider, een ander kind, een dier, de omgeving zoals de stal of de ruimte van de weilanden en algemene omstandigheden (bv gerichtheid op materiaal).

Acties van het kind (verticale factoren)

Tijdens het observeren is gebleken dat het kind wel of niet participeert binnen de context van de opgedragen taak. Daarom hebben we de diverse activiteiten onderverdeeld in activiteiten binnen en buiten de taak en algemene gedragingen

A. Actief deelnemen binnen opgedragen taak

Kind doet actief mee aan de taak waar zijn groep op dat moment mee bezig is.

1. **Kind volgt opdracht op:** het kind doet wat gevraagd is, bijv. hooi op de kruiwagen laden en naar de composthoop rijden
2. **Kind reageert op:** tijdens de opdracht gebeurt er iets bijv. Cor vertelt iets over een koe. Hier kan bij "leerkracht/begeleider" aangegeven worden of het kind daarop reageert. Begint de koe te loeien en reageert het kind door naar de koe te lopen, wordt het vakje onder "dier" aangevinkt.
3. **Kind neemt zelf initiatief naar:** tijdens het uitvoeren van de taak ziet het kind dat er nog wat extra moet gebeuren, zoals het erbij halen van een extra hooivork. Dan wordt dit aangevinkt onder "algemeen".
4. **Kind kijkt, wacht:** Het kind kijkt wat de anderen doen (om te zien hoe zij de taak vervullen) of wacht tot het aan de beurt is om aan zijn taakdeel te beginnen.

B. Actief deelnemen buiten de opgedragen taak

Het kind is wel actief bezig met iets zinvols maar doet iets dat niet bij de taak hoort. Het laat zich afleiden door de diverse gebeurtenissen op de boerderij.

5. **Kind reageert op:** het kind doet iets of reageert op een gebeurtenis. Bijvoorbeeld: een kind valt en het te observeren kind gaat helpen.
6. **Kind neemt zelf initiatief naar:** kind doet iets dat niet gevraagd/genoemd is. Bijvoorbeeld ziet dat een koe niet bij het eten kan en zorgt dat deze koe ook kan eten door wat voer voor zijn neus te leggen.
7. **Kind kijkt, wacht:** Het kind kijkt naar iets dat buiten de taak is maar is wel betrokken bij wat er gebeurt. Bijvoorbeeld, groepje andere kinderen brengen kleine eendjes naar de sloot met de moeder-eend. Kind loopt mee en kijkt of het goed gaat en is ook blij als moeder met haar kleintjes gaat zwemmen.

C. Overig gedrag

Tussen de diverse vaste activiteiten op de boerderij is er soms tijd of ruimte voor het kind om zelf de tijd in te vullen. Daarnaast is het mogelijk om in deze rubriek gedragingen als ruzie, weigeren om wat te doen, spelen of pesten aan te geven.

8. **Spel met:** Soms biedt de omstandigheid de gelegenheid om te spelen met steentjes (knikkeren bijvoorbeeld) of om met een poesje te spelen/knuffelen
9. **Ruzie met:** Woordenwisselingen of ruzies, bijvoorbeeld de ruzie die op school al begonnen was en op de boerderij werd voortgezet.
10. **Weigeren:** Het kind weigert mee te doen aan wat dan ook. (Dit is meestal verbaal waargenomen tot nu toe)
11. **Afzonderen:** Het kind blijft niet bij de groep of draagt niet bij aan de gezamenlijke taak.
12. **Uitrusten:** Het kind is moe en rust uit van de activiteiten
13. **Werkt met tegenzin:** Het kind doet wel mee maar laat, vaak verbaal en in gedrag, goed merken het werk beslist niet van harte te doen.
14. **Pesten, plagen:** Het kind pest, bijvoorbeeld door een dier aan de staart te trekken of een kind de kruiwagen af te pakken
15. **Bewegen:** Kind laat zich uitnodigen tot beweging, zoals hardhollen door de wei of zelf over een slootje heen en weer springen.
16. **Teruggokkelen naar:** Kind vertelt over zijn belevenissen of stelt vragen. Soms wordt dit ook in het algemeen gedaan: "Zo, het is warm zeg!"

Dataverwerking: analyse

In deze eerste fase zijn zeven kinderen geobserveerd. Vijf kinderen van de Petra-school en twee van de Sjalom-school. De kinderen van de Petra-school zijn in deze analyse genummerd van 1 t/m 5, de kinderen van de Sjalom-school hebben nr. 6 en 7 gekregen. Allen zijn voorzien van de beginletter(s) van hun naam.

In **Bijlage 1** is van elk kind een overzicht gegeven van de typen gedragingen per observatie. Hierbij is gekozen om per observatie een nummer toe te kennen: observatie-nummer 1 voor de eerste observatie-dag van het specifieke kind, nummer 2 voor de tweede observatie-dag enz. Hierdoor zijn de (mogelijke) veranderingen in het gedrag van het kind op de boerderij eenvoudig te herkennen en te analyseren.

Proefanalysen

De te beantwoorden vraag in deze fase van het onderzoek is of het boerderij-bezoek voor het geobserveerde kind een zichtbare, meetbare meerwaarde of niet heeft gehad. Hiervoor zijn de interpretaties van de observaties naast de kindbeschrijvingen (in dit stadium bekend) van de docenten geplaatst. Daarna is bekeken of het boerderij-bezoek voor het betreffende kind tot mogelijk waarneembare ontwikkelingen in gedrag hebben geleid. Hiervoor zijn onderstaande drie proefanalyses gemaakt waarin de genoteerde observaties van

het kind (A) worden geplaatst naast de toelichting door de docenten over het kind (B) waarna gekeken wordt of het boerderijbezoek meetbare veranderingen in gedrag heeft gehad voor het kind (C).

Analyse voorbeeld 1:

A. Interpretatie observaties Kind 1 (R) (Petra-school)

- Kind 1 is erg gericht op de opgelegde taak
- Kind 1 is vooral gericht op de volwassene en kinderen
- Bij de eerste keer heeft hij wat rond gekeken buiten de taak
- Bij de derde keer is hij alleen taakgericht bezig
- Dieren hebben zijn aandacht niet
- Omgeving kan hem wel uitdagen tot activiteit

B. Toelichting vanuit de school (in dit stadium bekend)

Uit de gegevens van de docenten blijkt: Kind 1 is moeilijk lerend (IQ 80) Blijft het liefst bij het vertrouwde. Heeft zekerheid nodig. Emotioneel achtergebleven. Is goed een beroep op te doen als leerkracht. Vlucht graag uit de werkelijkheid.

C. Heeft boerderij-bezoek voor Kind 1 (R) een meetbare meerwaarde gehad?

Het gedrag van Kind 1 heeft zich niet meetbaar positief ontwikkeld op de boerderij. Tijdens observatie 1 heeft hij wel wat aandacht richting dieren en omgeving vertoont maar de docent en de medeleerlingen (twee vaste jongens) waren meer van belang voor hem. Hij hield zich meestal bij de vertrouwde docent binnen de taak. Tijdens observatie 3 vertoonde hij vooral taakgericht gedrag, d.w.z. een bij hem passend gedrag wat hij ook veelal op school vertoont. Kind 1 is drie keer geweest en wilde toen niet nog een periode van drie keer naar de boerderij. Oorspronkelijk was hij door docente met een "smoesje" naar het groenatelier "gelokt".

Analyse voorbeeld 2:

A. Interpretatie observaties Kind 2 (B) (Petra-school)

- Kind 2 is bij observatie 1 vooral taakgericht bezig
- Kind is bij observatie 1 vooral gericht op de volwassene en de kinderen
- Bij observatie 5 is Kind 2 nog steeds gericht op de volwassene binnen de taak
- Bij observatie 5 toont het ook eigen initiatief richting volwassenen, kinderen, dieren en in het algemeen.

- **Algemeen:** er is een duidelijke ontwikkeling waarneembaar in differentiatie van gedragingen en vertoont actief initiatief en laat meer interactie met de omgevings factoren zien.

B. Toelichting vanuit de school (in dit stadium bekend)

Uit de gegevens van de docenten blijkt: Kind 2 is motorisch beperkt.

Functioneert op niveau BioMytyl. Docenten geven aan dat hij duidelijk lichamelijk is gegroeid en zichtbaar verder is ontwikkeld op de boerderij. Hij is meer gaan spreken en sociaal emotioneel gegroeid. Hij voelt zich betrokken bij de boerderij.

C. Heeft boerderij-bezoek voor Kind 2 een meetbare meerwaarde gehad?

Het gedrag van Kind 2 heeft zich wel meetbaar positief ontwikkeld op de boerderij. Tijdens observatie 1 is hij vooral gericht op de volwassene binnen de taak. De enigen die daarnaast aandacht kregen waren de mede leerlingen (2 vaste jongens). Tijdens de volgende observaties is zichtbaar dat hij steeds meer andere dingen aandacht gaat geven. Bij observatie 5 toont hij zich als een kind dat binnen en buiten de taak actief is, gericht op volwassenen maar ook op kinderen, dieren, de omgeving en algemene zaken. Is vooral meer eigen initiatief buiten de taak gaan tonen. Laat zien dat hij zich ook wel eens terug kan trekken en in vele situaties kijkt naar wat volwassenen doen, andere kinderen en naar algemene zaken. De variatie in gedragingen is enorm toegenomen tijdens de 5 op elkaar volgende observaties.

Analyse voorbeeld 3:

A. Interpretatie observaties Kind 6 (Dy) (Sjalom-school)

- Tijdens observatie 1 valt op dat Kind 6 vooral buiten de taak actief is.
- Kind 6 is op veel zaken gericht: dieren, docenten maar ook op kinderen en zaken uit de omgeving.
- Tijdens de observaties is een verschuiving zichtbaar naar meer taakgerichte activiteiten tijdens observatie 4
- Negatief gedrag zoals weigeren en het pesten van een kind of dieren vertoont hij tijdens alle vier de observaties
- Koppelt regelmatig terug naar de volwassenen

B. Toelichting vanuit de school (in dit stadium bekend)

Uit de gegevens van de docenten blijkt: Kind 6 vertoont impulsief gedrag. Is een dromer.

Hij wil graag. Is soms niet benaderbaar. Slikt Ritalin.

C. Heeft boerderij-bezoek voor Kind 6 een meetbare meerwaarde gehad?

Het gedrag van Kind 6 lijkt zich wel meetbaar positief ontwikkeld te hebben. Hij blijkt zich tijdens alle observaties op de vele aspecten van de boerderij te richten. Tijdens de observaties is een verschuiving zichtbaar van nauwelijks taakgericht bezig zijn tot meer taakgericht bezig zijn. Dit lijkt, gezien zijn persoonsbeschrijving, een positieve wending in het gedrag.

Resultaten van deze proefanalysen

Voor een eerste versie van het nieuw ontwikkelde observatie-instrument lijkt het op dit moment al een redelijk goed te gebruiken instrument. Omk deze veronderstelling verder te kunnen toetsen is een volgende stap noodzakelijk.

Dataverwerking: aanbevelingen observatieprocedure

De eerstvolgende stap: literatuurstudie. Vinden we in onderzoeksliteratuur steun voor onze bevindingen, zowel procedureel als inhoudelijk? Op welke wijze is er in andere studies geobserveerd? Welke procedures zijn gevolgd? Welke categorieën/labels heeft men geformuleerd? Op grond van deze literatuurstudie kunnen onze categorieën worden bijgesteld en opnieuw worden uitgetoetst in de praktijk.

De daarnavolgende stap zal moeten worden: vaststellen van de geldigheid van de (bijgestelde) labeling. Met andere woorden; gelden deze (bijgestelde) labels nu ook als we weer aan een nieuwe serie observaties gaan beginnen? Zijn deze labels dekkend voor het analyseren een nieuwe serie observaties? De cyclus: bijstellen labels, opnieuw toetsen, weer bijstellen etc etc zal vaak herhaald moeten worden voordat we van generalisatie kunnen spreken.

Pas daarna kunnen we - we volgen nog steeds de procedure van Baarda e.a. - kernlabels gaan definiëren. Via herhaalde analyses (op nieuw materiaal) kan dan een hoger abstractieniveau ontstaan. Het gaat niet meer om die eerste serie observaties in Zaandam van waaruit de labels zijn ontstaan. In dit stadium moeten de kernlabels die zijn ontstaan, opnieuw worden omschreven: we zullen ze moeten definiëren: wat verstaan wij onder een bepaald kernbegrip.

Tegelijkertijd moet ook worden gewerkt aan het vaststellen van de intersubjectiviteit. Hoe betrouwbaar zijn onze bevindingen? Zou een andere onderzoeker met ons systeem tot precies dezelfde uitspraken komen?

Waalre/Utrecht november 2007

Laura Minderhoud

Sophie Sliepen

Literatuur:

Baarda, D.B., M.P.M. de Goede & J. Theunissen (2005). Basissboek kwalitatief onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek. Groningen/Houten, Wolters Noordhoff, 2^e druk.

Bijlage 2**© GCA voorgestructureerde Interview (invul) lijst kinderen**

Yvon D. Schuler

Op 19 november 2007 is met 10 kinderen gesproken over hun bezoek aan de kinderboerderij. Aan de hand van de voorgestructureerde lijst hebben we kinderen gezegd dat we graag wat wilden weten over de boerderij. De kinderen kleurden het juiste antwoord in. Wij schreven hun opmerkingen op. Gesprekken duurden ongeveer 10 minuten.

Kindomschrijving Petraschool leerlingen				
Nr.	Leeftijd	j/m	Aantal keren op boerderij geweest	Problematiek
			5 x is 1 cyclus	Thuis - of + (thuisituatie slecht of goed) Did. - (meeste kinderen hebben leerproblemen en laag IQ) Soc. - (sommige kinderen hebben gedragsproblemen) Emot. - (sommige kinderen zijn emotioneel uit balans)
1	J = 8	j	5	Did -
2	C = 10	m	2	Soc - Emot - leerachterstand
	Vertelde dat ze naar de boerderij van een vriend van haar vader gaan in Barneveld. Voetbalt ze ook veel. Wordt voor manwijf uitgescholden. Heeft thuis ook veel dieren			
3	Jz = 8	j	3	Zwaar gedragproblematiek. Slechte concentratie. Thuis -
4	U = 8	j	4	Zwakke ontwikkeling Did - , thuis -
5	J = 8	j	5	Thuis ? Nieuw op school Heel apart gedrag, soc emot - Did - leerproblemen
6	H = 9	m	Meer dan 5	Psych. Problemen. Hoort misschien niet op deze school. Kan dreigen. Soms niet te volgen.
7	M = 11	j	Meer dan 5	Did -
8	S = 10	m	10 x	Did - Soc, emot - Thuis -
9	O = 12	j	2x 2 keer	Did -
10	R = 12	j	12 x	Did - laag IQ Sociaal bewaken. Grenzen aangeven.
11	Extra was niet naar boerderij geweest,			Nog maar net op school.

<p>maar wilde wel iets over de kinderboerderij vertellen. M = Bijna 9 jaar Werd ongedurig tijdens het invullen</p>	<p>Thuis - Did. - Soc. - Emot. -</p>
---	---

Opmerkingen t.a.v. de vragenlijst.

De vragenlijst is niet te lang. Een aantal vragen moet wel even bijgesteld worden, omdat ze verwarring geven bij kinderen.

Vraag 2 Ik ben graag buiten. (op de boerderij)

Vraag 7 Ik maak liever opdrachten op school over de boerderij, dan te werken op de boerderij. Kunnen de kinderen wel beantwoorden maar is moeilijk. Moet worden: Ik werk liever op school dan op de boerderij?

Vraag 8: Op de boerderij werkt iedereen samen (*Dat is fijn* > weglaten en *iedereen* weglaten)

Aanvullen met vraag:

- wat is het leukste wat je hebt meegemaakt op de boerderij.

Kinderen willen vaak toch iets meer vertellen of iets anders. Dat kan in dit interview.

Ook hebben wij soms de behoefte om een tussenvraag te stellen. Dat is ook prima. De tussen vraag moet dan wel even vermeld worden:

Vraag nr.	Tussenvragen die we gesteld hebben!
1	Zou je soms liever alleen willen werken?
2	
3	Is het anders dan op school?
4	
5	
6	
7	Ingewikkeld gestelde vraag. Roept om extra uitleg, maar beter anders formuleren. Wat willen we weten of kinderen liever op de boerderij werken dan in school?
8	
9	

© lijst (proefversie Yvon 14 november) voor de kinderen

Wij willen graag weten hoe jij het werken op de boerderij vindt?
Overzicht van de gegevens van 10 kinderen N=10

Vragen	Ja	Half/half	nee
			
1. Ik voel me prettig op de boerderij			
	1,2,4,5,6,7,8,9,10,(11)	3	
<p>Waardoor komt dat?</p> <ol style="list-style-type: none"> Omdat het daar leuk is. Met dieren + stallen schoonmaken. Hokken van de cavia's + cavia's aaien. Gewoon het is daar gezellig. Omdat het niet altijd goed gaat. Ik ben druk en er zijn zoveel andere kinderen. Met 1 kind samenwerken liever. De stallen schoonmaken, vies hooi weghalen. De kruiwagen legen op een grote stapel. Dieren verzorgen Kan ik kijken hoe koeien hooi eten; Zo grappig als ze 't omhoog gooien. Je kan veel dieren aaien en kan er veel leren. Je leert ervan wat ze eten/drinken Omdat 't leuk is, dat je werk kan doen; en in 't weiland bent; Koeien: leuk dat ze likken. Doe ik altijd. Kriebelt en is ruw. Je leert er over dieren en met ze omgaan. Eerst was ik bang voor de hond. Nu niet meer. Je leert koeien melken. Je werkt met dieren/ eten geven, leert wat. Omdat we samenwerken en 't is gezellig en omdat we met dieren werken. Ook omdat je er best wel wat van leert. Dieren kijken en er is een speeltuin en een museum met dode opgezette dieren achterin het magazijn. Je kunt opdrachten doen en dat is ook leuk. 			
2. Ik ben graag buiten bij de boerderij			
	1,2,3,4,5,7,10	6,8,9	(11)
<p>Waardoor komt dat?</p> <ol style="list-style-type: none"> Om kruiwagens weg te brengen. Leeg te maken en weer terug. Bij konijnen buiten kijken. Lekker luchtje scheppen Meestal omdat je hooi moet wegdoen. Eieren pakken. Een keer een kuikentje geboren, maar die ging dood. 			

3. Omdat ik buiten leuk vind. Kan ik paaltjes voor de schapen zetten.
4. Soms op de tractor achter het stuur. Dieren naar het land brengen of halen. Mogen van boer schapen tellen. Sommige hebben rode billen, maar ik weet niet waarom?
5. Kan ik 'n frisse neus halen. Dan voel je de wind. Lekker fris
6. Soms wel soms niet waarom weet ik niet
7. Omdat de hond daar meestal is. De kalveren moeten weer in het hok verplaatst worden.
8. Soms niet zo fijn als het koud is of als er niemand is om mee te spelen. Of alleen jongens en geen vriendinnen.
9. Als het mooi weer is.
10. Ben graag buiten
11. Niet leuk omdat ik geen vrienden heb. Ik speel liever met mijn computer, gamecube en DS

3. Ik vind werken op de boerderij leuk			
	1,2,4,5,6,8,10,(11)	3,7,9	

Waardoor komt dat?

1. Omdat er veel te doen is
2. Kan met dieren werken en meenemen, koeien melken en met koeien lopen. Bloed opruimen is niet eng
3. Sommige werken wel/ sommige niet. Bij de koeien vieze hooiberg. Is teveel werk. Paaltjes is leuk, niet zwaar.
4. Omdat je buiten moet werken. Op school moet je vegen.
5. Kan je scheppen, krijg je meer spieren. Die wil ik graag (brede glimlach)
6. Omdat er ook dieren zijn. Alles is leuk, al t werken is ook leuk
7. Schapen tellen is niet leuk; Koeien tellen wel; dat zijn leuke eesten. Leuk soms op de hooizolder. Lekker hoog. Jonge katjes gevonden.
8. Leuk bij de kleine dieren (konijnen). De eenden waren ook leuk, maar die zijn weg. Niet alles is leuk.
9. Als ik over dieren kan leren
10. Omdat we met dieren werken. Ik vind dieren leuk, omdat we dieren helpen ook.
11. Koeien eten geven/ varkens wassen met spuit, paarden eten geven en paardrijden (moet je voor betalen)

4. Ik vind het fijn om dieren te verzorgen			
	1,2,3,4,5,6,7,8,10,(11)	9	

Kun vertellen wat je er juist wel of niet fijn aan vindt?

1. Eten te geven
2. Niet fijn als ze ziek zijn of dood gaan
3. Wel om poesjes te hebben, aaien, brokjes geven. Honden ook leuk en schapen (die zijn heel zacht). Een varkens, maar die heeft de boer niet.
4. Omdat je eten moet geven; handen likken is grappig, heeft het paard gedaan;

spelen met dieren (paarden/honden)

5. Kan je ze aaien, eten geven; Eten geven uit de hand vind ik grappig. Likken aan de handen is gek gevoel.
6. Fijn omdat ze heel lief kunnen zijn i.p.v. stom. (Sommige mensen zeggen dat dieren stom zijn, maar dat is niet zo).
7. Dat je stro en hooi mag geven. Uitmesten is leuk. Kruiwagens rijden en om laten vallen. Kan je weer opnieuw beginnen. Blijf je lekker bezig.
8. Gewoon knuffelen. Bak verschonen/ eten geven/ uitlaten . ik heb thuis ook vogels beter gemaakt en weer losgelaten.
9. Sommige dieren wel. Vissen (had een vis is dood gegaan door te veel eten) Op vakantie in Suriname verzorg ik ook vogels. Op de boerderij vind ik de Cavia's en konijnen leuk.
10. Ik doe het gewoon graag
11. Leuk

	Ja	Half/half	Nee
5. Ik vind werken op de boerderij vies			
	(11)	3,8,9,10	1,2,4,5,6,7

Kun je vertellen waarom?

- 1.-
2. Normaal word je ook vies van werken
3. Omdat het altijd naar poep ruikt en ik altijd poep zie
4. Omdat we geen poep hoeven opruimen van de boer, soms een beetje, maar dat is niet erg.
5. Stank is lekker
6. Je went er wel aan
7. Je kiest voor de boerderij en dan moet je weten dat 't er stinkt naar mest en poep
8. Koeienpoep is niet zo leuk, maar van Cavia's is minder erg. Dat is klein.
9. Koeienstront
10. Schoon hooi /stro, maar het stinkt in koeienstal
11. Niet lekker/stinkt

6. Ik kan veel leren op de boerderij			
	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10	(11)	

Kun je opschrijven wat je daar leert?

1. Wat ze eten en drinken. Manieren hoe ze lammetjes krijgen
2. Als ze zwanger zijn; werken op de hooizolder; schapen redden (uit de sloot halen) en hoe ze geschoren worden
3. Natuurlijk wel. Dat ik daar altijd de koeien te eten geef. En 't vieze wegmoet. Schapen moeten eten.
4. Niet achter paarden langs lopen; weten waar hooi naar toe moet; hooi neerleggen. Dat niet alle paarden lief zijn. Hoe lammetjes geboren worden, hoe melk van de koe smaakt, eten geven.

<p>5. Kan je leren hoe je met dieren omgaat</p> <p>6. Weet ik niet</p> <p>7. Je leert dieren verzorgen en leuke dingen doen</p> <p>8. Wat dieren eten; hoe een dier voelt; paardrijden; dieren leren optillen (dat gaat goed), omgaan met honden; met de kippen eieren pakken, met schapen omgaan zijn lief.</p> <p>9. Hoe je met dieren moet omgaan; als een dier ziek is, dat je dan iets kunt doen; hoe je hokken moet verschonen (Cavia's)</p> <p>10. Met elkaar spelen en werken</p> <p>11. Weet niet (wordt ongedurig)</p>			
7. Ik maak liever opdrachten over de boerderij, dan dat ik meewerk			
	2		1,3,4,5,6,7,8,9,10, (11)
<p>Kun je opschrijven waarom?</p> <p>1. Dan heb je meer te doen, dan ben je lekker bezig.</p> <p>2. Liever op de boerderij. Gezellige sfeer</p> <p>3. De boerderij is leuker. Kan ik dieren zien net als bij Artis</p> <p>4. Op boerderij mag je zelf veel doen</p> <p>5. Met opdrachten moet je nadenken. Met 't doen is het leuker, dan ben je op de boerderij. Je ziet't en dat is leuker.</p> <p>6. Op de boerderij doe je ook leuke dingen</p> <p>7. Verslaan over de boerderij is niet leuk. Meewerken is leuker. Ik ben liever bezig.</p> <p>8. Als je opdrachten maakt, heb je er niets aan. Als je op de boerderij bent zie je hoe het gaat. Heb je meer aan.</p> <p>9. Als je daar bent, dan zie je het gewoon zelf.</p> <p>10. Op de boerderij zijn is leuker</p> <p>11. Werk liever mee</p>			
8. Op de boerderij werkt (iedereen) samen.			
	1,3,4,5,7,8,9,10, (11)	2,6	
<p>Wanneer werk je samen en wat vind je ervan?</p> <p>1. Samen met de kruiwagen. Scheppen/rijden om de beurt</p> <p>2. Bij zwaar tillen, schapen temmen doen we samen. Soms ook alleen of met z'n tweeën</p> <p>3. Goed</p> <p>4. Hooi opruimen en vegen (elke groep heeft 1 kar, dus moet je samenwerken, dieren naar het land brengen en koeien tellen (Sommige lopen weg)</p> <p>5. De ene schept, de ander brengt weg. Steeds omwisselen. Samenwerken is leuk.</p> <p>6. Als we eten en drinken en als er iets geboren wordt. Meer weet ik niet.</p>			

7. De een maakt het hok schoon de ander rijdt de kruiwagen. Samenwerken is soms leuk, kan je met elkaar praten.
8. Hangt van de opdracht af. Samen soms alleen. Soms is het niet moeilijk en doe je het alleen.
9. Als iemand het moeilijk heeft kun je hulp vragen. Bij de boerderij werk en we meestal met twee. Met de paarden werken kinderen die er verstand van hebben.
10. Samen schoonmaken, zijn een team, voelt ook als 'n team. Prettig gevoel.
11. mest en stro op kruiwagen opscheppen en rijden

Ik vertel graag over de boerderij			
	1,2,3,4,5,8,10	6,7,9, (11)	

Wat vertel je dan?

1. Dat er een lammetje is geboren, dat ik 'n cavia mee mocht nemen voor thuis.
2. Wat ik heb gedaan, speciaal koe bevallen
3. Alles wat hierboven staat
4. Dat we dieren mogen verzorgen; met de tractor rijden met de grote kar; met de pauze samen eten, schapen naar de stal brengen als het regent.
5. Veel
6. Juf vraagt nooit wat, of 't goed is. Thuis ook niet. Zou wel willen vertellen en willen delen.
7. Thuis vertel ik niet zoveel, wil ik liever spelen. Dat ik op de trekker heb gezeten en achter op de kar wil ik wel vertellen.
8. Hoe de dag is gegaan. Als er een koe of schaap is geboren. Soms mogen we eieren meenemen. Dan vertel ik wat ik heb gedaan.
9. Hoe het was. Likken van de koeien. Als je niet geweest bent, moet je gewoon horen van andere kinderen.
10. Dat 't leuk is, dat je samenwerkt en samen bent en wat leert. En ik vind dieren gewoon leuk.
11. Weet niet Ik krijg hoofdpijn van nadenken. Ga dubbel zien. Nee niet scheel, dubbel!!!. Wil potlood meenemen.

Dank je wel dat je wilde opschrijven wat jij van de boerderij vindt!!

Bijlage 3 Lijst invloed boerderijbezoek op kinderen

<i>Bijlage 1^e lijst effect ingevuld door docenten en begeleiders</i> <i>“Welke opvallende invloed heeft het bezoek aan de Corneliahoeve op de leerlingen, als dat al zo is? (Begeleiders vragenlijst)</i> <i>Afgenomen 24 oktober 2007</i>					
(1=Sterk mee oneens 2=Neig tot oneens zijn 3=Neig tot eens zijn 4= Sterk mee eens)					N= 10
Heeft het bezoek aan de boerderij invloed op de kinderen?					
Ja					10
nee					
Welke invloed heeft dit dan?					
	1	2	3	4	?
Verbeterde relatie tussen de kinderen			5	5	
Toegenomen mogelijkheid om in een team te werken			5	5	
Groei van het zelfvertrouwen			2	8	
Waardering/bewustzijn voor de landbouwomgeving en landbouw leefstijl			7	3	
Waardering voor fysiek werk			7	3	
Waardering voor natuur			6	4	
Toename verantwoordelijkheidsgevoel			2	7	1
Uitbreiding zelfrespect			4	5	1
Toename respect voor dieren			4	6	
Grotere bereidheid iets nieuws te proberen			5	5	
Groei schoolse vaardigheden		1	8		1
Toename volwassenheid		4	5		1
Demonstratie van grotere zelf controle		2	3	4	1
Gedijen zonder elektronica		1	5	3	1
Verbeteren luistervaardigheden		2	7	1	
Toename gevoel van onafhankelijkheid		1	7	2	
Toename doorzettingsvermogen		1	3	6	
Grotere zelfreflectie		1	5	4	
Grotere waardering voor docenten en mede leerlingen			7	3	
Toegenomen vrijwilligheid		1	8		1
Sterkere leiderschapsvaardigheden		3	5	1	1
Toegenomen kijk op de toekomst		5	4		1

Vertaalde en aangevulde lijst uit onderzoek Peer Association

Opmerkingen:

Aangegeven werd dat de effecten van de boerderij vaak maar kort waarneembaar, te observeren zijn. Kinderen vertonen ander gedrag op de boerderij dan op school. Maar dat blijft ook zo. Dat verandert niet.